Кінець довічного вироку для колишніх чиновників. Як Україна змінює правила фінмоніторингу

16:34 15.06.2026 Пн · 9 хв

Замість автоматичних блокувань рахунків – реальна оцінка ризиків. Чому банки більше не зможуть безпідставно обмежувати операції ексвисокопосадовців

ОЛЕКСАНДР ГОРОБЕЦЬ

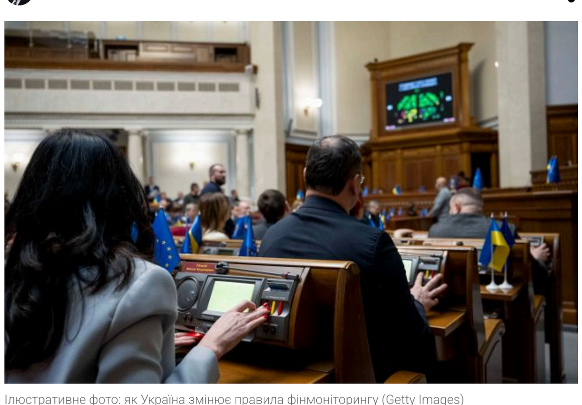

Ілюстративне фото: як Україна змінює правила фінмоніторингу (Getty Images)

Не витрачай час на шум! Читай тільки суть з РБК-Україна у Google

Тривалий час статус публічної особи сприймався в Україні як довічна проблема у відносинах з банками. Нові зміни мають прибрати цей адміністративний бар'єр.

Чому посилений контроль тепер триватиме лише 12 місяців, як банки залучатимуть штучний інтелект та чому під моніторинг потрапить більше банкірів – у колонці для РБК-Україна розповів партнер практики Безпеки бізнесу в Juscutum.

Головне:

- **Парламент змінив підхід до фінмоніторингу політично значущих осіб** (PEP), відмовившись від практики фактично безстрокового посиленого контролю.
- **Після припинення виконання публічних функцій** посилені заходи фінмоніторингу застосовуватимуться протягом 12 місяців.
- **Банки зберігають право проводити поглиблену перевірку PEP**, однак рішення про продовження посиленого моніторингу повинні бути документально підтверджені та прив'язані до конкретних ризиків.
- **Нові правила спрямовані на перехід від формального підходу** до ризик-орієнтованої моделі фінмоніторингу, яка відповідає міжнародній практиці.
- **Закон одночасно розширює перелік осіб, які можуть вважатися PEP**, включаючи окремі категорії працівників НБУ та державних банків.
- **У разі успішного впровадження** реформа може зменшити випадки необґрунтованих обмежень для колишніх посадовців, їхніх родичів та пов'язаного бізнесу.

Статус політично значущої особи довгий час залишався для банків і фінансових установ маркером підвищеного ризику.

На практиці це нерідко призводило до надмірно обережного підходу: додаткових перевірок, ускладненого обслуговування або навіть відмов у проведенні фінансових операцій.

На цьому тлі Верховна Рада ухвалила зміни до правил фінансового моніторингу для політично значущих осіб – PEP.

Їхня суть не в тому, щоб послабити контроль, а в тому, щоб зробити його більш обґрунтованим, пропорційним і прив'язаним до реального ризику, а не лише до формального статусу людини.

Як раніше це виглядало на практиці

До ухвалення нових норм сформувалася ситуація, коли банки та інші суб'єкти фінмоніторингу часто змушені були протягом невизначеного строку перевіряти операції PEP, членів їхніх сімей та пов'язаних осіб.

Логіка фінансових установ була зрозумілою: у разі помилки або недостатнього контролю вони ризикували отримати санкції з боку НБУ.

Водночас сам регулятор за результатами розгляду скарг клієнтів-PEP неодноразово звертав увагу, що сам факт колишнього статусу політично значущої особи не може бути єдиною підставою для продовження посиленого моніторингу. Причини такого рішення мали бути обґрунтованими.

> **Читайте також:** НБУ пом'якшив фінансовий моніторинг операцій високопосадовців

У нашій практиці були випадки, коли клієнти – посадовці категорії А – під час збору документів на вимогу банків стикалися з надмірними організаційними складнощами.

Йшлося не лише про самих PEP, а й про їхніх родичів та пов'язаних осіб. У результаті частина таких клієнтів фактично мінімізувала користування банківськими послугами.

Це і є одна з головних проблем попереднього підходу: фінмоніторинг, який мав оцінювати реальний ризик, на практиці іноді перетворювався на постійний адміністративний бар'єр.

Відхід від логіки "довічного підвищеного ризику"

Ключова новела полягає не стільки у зміні самого поняття PEP, скільки у зміні логіки роботи з такими особами.

Закон підтверджує відхід від практики, коли сам факт перебування людини у статусі PEP у минулому автоматично означав для неї підвищений ризик на невизначений строк.

Тепер передбачається чіткіший підхід: після припинення виконання визначних публічних функцій посилені заходи фінмоніторингу застосовуються протягом 12 місяців. Після цього – лише за наявності документально підтвердженого підвищеного ризику.

Іншими словами, минулий статус PEP сам по собі не повинен автоматично перетворюватися на постійне обмеження для людини або бізнесу.

Контроль не скасовується – він має стати обґрунтованим

Банки та інші суб'єкти первинного фінансового моніторингу й надалі зобов'язані оцінювати ризики індивідуально, а для роботи з PEP можуть застосовувати поглиблену перевірку, встановлення джерела статків, погодження ділових відносин на рівні керівництва та постійний моніторинг операцій.

Ключова відмінність полягає в тому, що після спливу 12 місяців посилені заходи не мають застосовуватися автоматично. Якщо фінансова установа вважає, що ризик залишається підвищеним, таке рішення має бути обґрунтованим, документованим і прив'язаним до конкретних обставин клієнта.

Саме в цьому напрямі можна очікувати ширшого використання технологічних інструментів, зокрема рішень на базі штучного інтелекту.

Вони можуть допомогти фінансовим установам якісніше аналізувати операції, швидше виявляти нетипову поведінку клієнтів і зменшувати кількість формальних або надмірно обережних рішень.

Водночас технології не повинні перетворюватися на автоматичну підставу для обмеження операцій чи продовження посиленого моніторингу.

ШІ може допомогти побачити потенційний ризик, але фінальне рішення має ухвалюватися з урахуванням правових підстав, внутрішніх процедур фінансової установи та принципу пропорційності.

Це важливий крок у бік зрілішої моделі фінмоніторингу, де вирішальне значення має не формальна позначка в анкеті клієнта, а реальна оцінка ризику.

Чому не встановили 3 або 5 років

Окремо варто звернути увагу, що законодавець не підтримав ідею жорстко зафіксованих строків – наприклад, 3 або 5 років для статусу PEP.

Це демонструє принципову позицію: не формалізувати підхід надмірно, а залишити фінансовим установам простір для професійної оцінки ризику.

Такий підхід ближчий до міжнародної логіки фінансового моніторингу, де ключовим є не сам строк, а змістовна оцінка ризиків, джерел походження коштів, характеру операцій та профілю клієнта.

Фактично Україна рухається до моделі, у якій фінмоніторинг має бути не механічним, а ризик-орієнтованим.

Більше гарантій для клієнтів і бізнесу

Важливо, що закон також посилює захист клієнтів від необґрунтованих рішень фінансових установ.

Зокрема, заходи фінансового моніторингу мають бути пропорційними, а необґрунтовані відмови у проведенні фінансових операцій – обмеженими. Фінансова установа повинна пояснювати клієнту причини такого рішення.

На практиці статус PEP часто створював для людини або пов'язаного з нею бізнесу ризик фактичної фінансової ізоляції. Йдеться не лише про додаткові документи чи перевірки, а й про відмови в обслуговуванні, блокування операцій або надмірно обережну позицію банків.

Проблема в тому, що така обережність не завжди була пов'язана з реальним ризиком. Часто достатньо було самого формального статусу PEP, щоб фінансова установа обрала найжорсткіший сценарій поведінки.

Нові правила мають змінити цю логіку.

Банкірів серед PEP стане більше

Водночас закон не лише пом'якшує окремі підходи, а й розширює коло осіб, які можуть вважатися PEP.

Зокрема, до цього переліку включаються керівники структурних підрозділів центрального апарату Національного банку України, а також працівники, відповідальні за проведення фінансового моніторингу в банках, у статутному капіталі яких понад 50% акцій належать державі.

Це відповідає загальній міжнародній тенденції: до кола PEP можуть належати не лише особи з очевидним політичним впливом, а й ті, хто має доступ до важливих управлінських, регуляторних або фінансових рішень.

Тобто законодавець одночасно звужує простір для формального "довічного" контролю, але розширює фокус на категорії осіб, чия посада може створювати потенційні корупційні ризики.

Ризики та суперечності нового підходу

Попри позитивну логіку змін, їхня ефективність залежатиме від практики застосування. Головний ризик полягає в тому, що фінансові установи можуть і надалі діяти надмірно обережно – не через вимогу закону, а через страх санкцій регулятора.

Для банків фінмоніторинг залишається зоною підвищеної відповідальності. Тому навіть після формального обмеження строку посиленого моніторингу вони можуть продовжувати застосовувати консервативний підхід, якщо не матимуть достатньо чітких внутрішніх критеріїв для оцінки ризику.

> **Читайте також:** Фінмоніторинг політично значущих осіб в Україні знову буде пожиттєвим

Ще одна проблема – відсутність єдиного реєстру PEP, членів їхніх сімей та пов'язаних осіб.

Перспективи створення такого реєстру наразі виглядають малоймовірними, а це означає, що суб'єкти первинного фінансового моніторингу й надалі не матимуть повної визначеності щодо статусу клієнтів під час проведення банківських операцій.

У результаті може виникнути суперечність: закон рухає систему до більш гнучкої та ризик-орієнтованої моделі, але на практиці банки все ще можуть залишатися в логіці перестрахування.

Що це означатиме для банківського сектору

Для банківського сектору ці зміни означатимуть не зменшення обсягу роботи, а зміну її якості. Фінансовим установам доведеться не просто фіксувати статус PEP, а краще документувати логіку своїх рішень: чому ризик вважається підвищеним, які обставини це підтверджують і чому саме такі заходи є пропорційними.

З огляду на суворе ставлення НБУ до порушень у сфері фінмоніторингу, банки, ймовірно, продовжать вдосконалювати методики збору інформації про PEP, членів їхніх сімей та пов'язаних осіб.

Також можна очікувати перегляду внутрішніх процедур, анкет, risk-scoring моделей і параметрів, за якими ухвалюються рішення про продовження посиленого моніторингу.

Найбільш очікуваний неформальний наслідок реформи – поступова зміна ставлення до статусу PEP у суспільстві та фінансовому секторі.

Якщо новий підхід запрацює правильно, статус політично значущої особи перестане сприйматися як "довічна проблема" у відносинах з банками, нотаріусами та іншими суб'єктами фінмоніторингу.

У ширшій перспективі це може мати значення і для державного сектору. Чим менш токсичним виглядатиме статус PEP з погляду майбутніх побутових, фінансових і юридичних обмежень, тим легше буде залучати професіоналів до роботи на публічній службі.

Баланс між безпекою та недискримінацією

Ці зміни можна оцінювати як спробу знайти баланс між двома крайнощами.

З одного боку, держава та фінансові установи повинні ефективно запобігати відмиванню коштів, корупційним ризикам і використанню фінансової системи у незаконних цілях.

З іншого – сам факт того, що людина колись виконувала публічні функції, не повинен автоматично перетворюватися на підставу для постійного підвищеного контролю або обмеження доступу до фінансових послуг.

Головний виклик тепер – не в тексті закону, а в практиці його застосування.

Якщо фінансові установи справді перейдуть до змістовної оцінки ризиків, ці зміни можуть підвищити якість фінансового моніторингу в Україні.

Якщо ж підхід залишиться формальним, ризик надмірної обережності, блокування операцій і фактичної дискримінації PEP збережеться – незалежно від того, як зміниться закон.

Тому ключове питання зараз – чи стане новий підхід реальним інструментом ризик-орієнтованого фінмоніторингу, а не просто ще однією нормою на папері.

Увага: Цей матеріал підготовлено виключно з ознайомчою метою і не є фінансовою або інвестиційною порадою. Інвестиції пов'язані з ризиком, включно з можливістю повної втрати капіталу. РБК-Україна не несе відповідальності за фінансові рішення, прийняті на основі цього матеріалу. Перед ухваленням будь-яких інвестиційних рішень рекомендуємо звернутися до ліцензованого фінансового консультанта.

Не пропустіть головне! Підпишіться на наші оновлення в Google!

Або читайте нас там, де вам зручно!

Більше по темі:
Верховна рада | Фінанси

Реклама